شیعری پەروەردەیی و گەشتێك لەگەڵ شیعرەکانی ڕۆستەم خامۆش .. مەریوان سەلاح حیلمی

بەشی یەکەم:

ڕۆستەم خامۆش خاوەنی دوو دیوانە شیعرە بۆ منداڵان، ئێمە دانەیەکیمان دەستکەوت بەناوی (گوڵی ئاوات)، جگە لەمەش لەلاپەڕەی فەیسبوکی خۆی ڕۆژانەو ناوبەناو بابەت بڵاو دەکاتەوە، ئەم شاعیرە لەشیعرەکانیدا خەمی چەند شتێکێتی، کە گرنگترینیان: منداڵان کە بریتیە لە پەروەردە، هەروەها هەژاران، ئەم دوو خەمەش خەمێکی تا بڵێی جوان و پیرۆزن.

شیعری پەروەردەیی بۆ منداڵان لای ئەم شاعیرە پانتاییەکی گەورە داگیردەکات و شاعیریش هەر بەشاعیری منداڵان و پەروەردە ناسراوە، ڕۆستەم خامۆش وەك لە نازناوەکەیدا هاتووە، کە بریتیە لە خامۆش بۆ ئەوە خامۆش نیە کە شت نەڵێ، بەڵکو خامۆشیەکی ئەم، هێمنییە، واتە بە هێمنی ڕێگایەکی دوور و درێژ دەبڕێت، کە بریتیە لە پەروەردە کردنی منداڵان.

بابەتەکانی ڕۆژ گرنگی تایبەتی خۆی هەیە لای ئەم شاعیرە، چونکە دەزانێت ئاوازی شیعر کاریگەری گەورەی لە هەست و نەستی منداڵاندا هەیە، ئێستا کە ئەم چەند دێڕە دەنوسین نەخۆشی کۆرۆنا تەنگی بە جیهان هەڵچنیوە شاعیر لەم بارەیەوە دەڵێ:

بڕۆ بڕۆ کۆرۆنا
بڕۆ دوورکەوە لێمان
ڕێنماییمان وەرگرت
چەند پاکە شوێن و جێمان

تا بژین بێ لەشساغی
وا بێ ڕێکی پابەندین
پابەند بە ڕێنمایی
واتا ژیر و هۆشمەندین

بڵێین بێ و بڕیارماندا
بەردەوام دەستمان بشۆین
بە شوێنی قەرەباڵغ

ناچین و هەرگیز ناڕۆین

تەندروستیمان دەوێ
بۆ خۆمان و ئەو خەڵکە
ژینمان خۆشدەوێ و دەڵێین
خۆپاراستن بە کەڵکە
ڕۆستەم خامۆش
هەولێر 17/3/2020

1ـ شیعرەکە لەسەر کێشی حەوت بڕگەییە، کە مناڵان پێی ئاشنان و حەزیان لێیەتی.
2ـ قافیە و کێشی شیعرەکە بەدوو جۆر لێکدانەوەی بۆ دەکرێ، هەندێ رایان وایە کێشی شیعرەکەو قافیەکەی چواردە بڕگەییەو لەت کراوە، هەندێکیش رایان وایە کە دێڕی دووەم و چوارەم هاوسەروا کراوە و یەکەم و سێیەم ئازادە، کە من لام وایە ئەمەی دووەمیان گونجاوترەو پێشتر خوالێخۆشبوو (محەمەد عومەر عوسمان) لەدیوانی لە غوربەتا کردی بە ئەمری واقیع و شیعری باو لەدوای ساڵی 1975وە، مەبەستمان لەمە ئەوەیە کە حەمەعومەری شاعیر گرنگی پێداوە ئەگینا کەم تازۆر شاعیران گرنگیان بەم تەرزە شیعرە داوە لە رووی روخسارەوە.
3ـ لەدێڕی (وا بەڕێکی پابەندین) بیکردایە بە (وا بەجوانی پابەندین) گونجاوتر دەبوو.
4ـ ئەم جۆرە شیعرانەو سەرجەم ئەوانەی کە شیعری مناڵان ئەنوسن لە رەوانبێژیدا پێیان دەوترێ (سەهلی مومتەنیع)، کە بریتییە لە نوسینی بەرهەمێك جا شیعر بێت، یان چیرۆك، یان رۆمان، کە ئەیخوێنیتەوە ئاسانەو وا ئەزانی تۆش دەتوانی لەوە بنووسیت، بەڵام کە دەست دەکەیت بە نوسین نازانیت و ناتوانیت بینوسیت، مامۆستا عوسمان محەمەد هەورامی بە (ئاسانی بۆ نەهات) کردوویەتی بەکوردی، جا شیعرەکانی (رۆستەم خامۆش)و پێشتریش کە ئیشمان لەسەر مامۆستایان عوسمان محەمەد هەورامی و فەرهاد بەرزنجی و ئازاد هۆرێنی کردووە هەمان پێناسەی (سەهلی مومتەنیع) بەسەریاندا دەسەپێت.

بەشی دووەم:
شیعری (ئاسك) کە لەدیوانی گوڵی ئاوات لاپەڕە 28دایە، شاعیر لەڕێی ئەم شیعرەوە مناڵان فێردەکات، کە رێز لە ئاژەڵ بگرن، لەناویاندا ئاسکی هەڵبژاردووە، چونکە ئاسك زۆرترین خواستی لەسەرە هەم بۆ گۆشتەکەی هەم بۆ راگرتنی لە باخ و کۆشکەکاندا.
بۆچی شیعری ئاسك گرنگە ؟

چونکە مناڵان دەبێت لە مناڵییەوە فێربکرێن، کە راوکردن و قڕکردنی ئاژەڵان شتێکی خراپە، نەك لە گەورەیی کە ئەستەمە راوکردنی بۆ تەرك بکرێت، بۆیە شاعیر بە وەصفی (ئاسك) دەسپێدەکات و دەڵێ:

ئـەو گیـانـــدارە، ئاســکـە
چـەنـدە جوان و ناســکـە
با سەربەست و ئازاد بێ
لەسـروشت دڵی شــاد بێ
ئازاری مـەدەن هـەرگیز
جـوانـــە ئـاســکـی ئازیز
مەیـخـەنە بـەنـدیـخـانــە
بـا بـــژی لـــەو کێـــوانــە
بۆ خۆی و بێچووەکانـــی
بـژیـــن بـــە کـامەرانـــی
...

لەم شیعرەدا شاعیر لە زمانی مناڵەوە دوو شت دەڵێ یەکەمیان ئازاردان کە لای گەورەکانیش دەکاتە راوکردن، دوومیان شوێنی ئاژەڵەکان دەشت و کێوە نەك بەند کردنی بەناوی رازاندنەوەی ماڵە دەوڵەمەند و بەرپرسەکان، بەداخەوە لەدوای راپەڕینی 1991وە تا نوسینی ئەم شیعرەو ئەم لێکۆڵینەوەیە کەسانی بەرپرس لەلایەك و چاوچنۆك لەلایەکی ترەوە زۆر بێبەزەییانە کەوتنە راوکردنی ئاژەڵ و مەل بەنیازی قڕکردنیان، بۆنمونە لەدەشتی شارەزووردا (پۆڕ و سوێسکە) کە باڵداری کێوی جوانن، بەئەندازەی کۆترێك دەبن، ئێستا لەقڕکردندان یان نەماون یان زۆر کەمبوونەتەوە، ئاسکیش بەهەمان شێوە.

ئەم شیعرە هەرچەند بۆ مناڵ نوسراوە بەڵام هاوکاتیش کەللەی بۆشی راوچیان و بەرپرسانیش دەگرێتەوە، واتە رەخنەگرتنە لەوان لەلایەك و مناڵیش هاندەدات بۆ ئەوەی لە ئێستای مناڵیدا ئازاری گیانلەبەرو لەگەورەییشدا توخنی راونەکەون.

تێبینی: راوکردن لەکاتێکدا دەبێت ئاسایی بێت، کە دەوڵەت خۆی رێگەبدات، کە چ ئاژەڵێك راوبکرێت و لە چ وەرزێکدا بۆ ئەوەی هاوسەنگی ژینگە رابگیرێت، نەك ئەوەی لەکوردستاندا بە قاچاخ دەکرێت بەمەبەستی لەناوبردن و قڕکردن.

بەشی سێیەم:

گرنگیدان بە تەندروستی لە شیعری (ئامۆژگاری پزیشك) ی رۆستەم خامۆشدا

فەیلەسوفی بەناوبانگی ئەڵمانی شوبنهاوەر زۆرجەخت لەسەر لەشساخی

دەکاتەوە، پێی وایە سەرچاوەی سەرەکی هەموو خۆشبەختییەکی مرۆڤ ،
پێش هەموو شتێك لەشساخییە. هەربۆیە دەڵێت:
نەوەد لەسەد، بەختەوەریمان پەیوەستە بە لەشساخیمانەوە، لەشساخی هەموو شتێکە و سەرچاوەی هەموو چێژ و خۆشییەکە، بەبێ لەشساخی، هیچ بەخششێکی دەرەکی نییە چێژبەخش بێت، دەتوانین بڵێین هەژارێکی دەستکورتی لەشساخ، زۆر لە پاشایەکی نەخۆش بەختەوەرترە.
ڕۆستەم خامۆشیش بابەتی تەندروستی و گوێ گرتن لە پزیشکەکان دەبێتە بابەتی یەکێك لە شیعرەکانی و دەنوسێ:

ئـــامـۆژگـاری پزیـشـك
وەریـدەگـرم بـــە بێـشـك
چونــكە من بــاش دەزانم
سوود بەخشە بـــۆ ژيانم
لـە بۆ تەندروســـتی خۆم
من شیـریـنی زۆر ناخۆم
ڕێـــنـــمـــایـــی دكتــۆرە
بێگومان ســوودی زۆرە
بەڵێ هـــەتـــا لەشساغ بم
نەخــۆش نەبم بۆ ئاخ بم
بێ دەردو بێ کەسەر بم
لـــە ژيـــنـدا بەختەوەربم
خـــــۆم دەپـــارێــزم بەڵــێ
کــە پـزیــشـــك پێــم دەڵــێ

1ــ لە قۆناغی مناڵی و هەرزەکاری، قۆناغێکە کە مناڵان و گەنجان لاسار دەبن و پێچەوانەی قسەی پزیشکان و دایکان و باوکان رەفتار دەکەن، بۆیە شیعر و گرنگیدان بە تەندروستی سەرچاوەیەکی باشی شیعری مناڵانە.
2ــ شاعیر کە باسی خراپی شیرینی دەکات ، پێویست بوو ئاماژە بەوەبدات کە خواردنی شیرینی زۆر بۆ مناڵان خراپیەکەی بە پلەی یەکەم بۆ ددانەکانێتی، چونکە کە مناڵ ددانی کلۆر دەبێت یەکێك لەو ئازارانەی کە دەیچێژێت ئەوەیە کە دایك و باوکی دەیبەن بۆ لای دکتۆر و ددانی تەعمیر دەکەن، بۆیە شاعیرێکی تر کە بیرم نیە کێیە لەم بارەیەوە دەڵێ:

لایبە نوقڵ بــەم شــــەوە
دانــم گیــــرۆدەی ئـــــەوە
بەشـــەو شیــرینی ناخۆم
نەك کلۆر بێ دانی خۆم

منداڵ ناتوانێ شیرینی نەخوات، بەڵام باشتر وایە شاعیران ئامۆژگاری منداڵان بەوە بکەن لەگەڵ خواردنی جۆرەکانی شیرینی هەر لە نوقڵەوە تا دەگاتە نەستەلەو… هتد، کە خواردیان بچن ددانیان بشۆن بۆ ئەوەی ددانەکانیان کلۆر نەبێ و تووشی ئازار نەبن، وەسەرەڕای ئەوەش دان شتن بکەن بە ئەرك وەك چۆن سەعی ئەکەن ئاوەهاش ڕۆژانە دووسێ جار ددانیان بشۆن، بەڵام ڕەستەم خامۆش بۆ ئەوەی ئەو شیعرە درێژە نەکێشێت، لەشیعرێکی تر بەناوی (ددانەکانم) دەنوسێت:

ددانەکانم دەشۆم
لەبێ تەندروستی خۆم
هەتا پیس و بۆر نەبن
بەڵکو قەت کلۆر نەبن
من جوان دەیانپارێزم
دەڵێم: ددان بەهێزم
پارێزگاری لە ددان
پێویستە لەسەر هەمووان

بەشی چوارەم:

گرنگیدان بە خوێندن و خوێندنەوە لە دوو شیعری ڕەستەم خامۆش دا شاعیر دەزانێت چ بابەتێك هەڵدەبژێرێت و بۆ چ سەردەمێك بابەت دەکات بەشیعر، شیعری (گۆڤارێك) شیعرێکی گرنگەو گرنگیەکەش لەوەدایە کە خوێندن و فێربوون و هاوکاتیش خوێندنەوە دەبێت لە منداڵیەوە دەستپێبکات بۆ ئەوەی ببێتە بناغەیەك، کە دواتر لەگەڵ تەمەنیدا بڕوات:

گۆڤارێك

گۆڤارێکم کڕیوە
من زۆر سوودم لێدیوە
پڕ لە شیعر و چیرۆکە
پڕ لە وێنەو دیرۆکە
زانیاری زۆر تێدایە
بە نرخ و بە بەهایە
هەر جارێ دەیخوێنمەوە
سوودی لێدەبینمەوە

هۆشیاری شاعیر لەوەدایە کە منداڵ و پێشتریش دایك و باوك رابهێنێت لەسەر ئەوەی منداڵان شیعر و چیرۆك بخوێننەوە، چونکە لەو قۆناغەدا منداڵان دەبێت لەڕێی شیعرو چیرۆکەوە وردە وردە راکێشرێن بۆ بابەتی

تر، ئەمە یەك، دووەم ئەوەیە کە منداڵان ئەمڕۆ هەموو کاتەکانیان بە مۆبایل و ئایپاد بەسەر دەبەن، لەوانەیە منداڵان بکەون بەسەر دەیان بابەت و گرتەی ڤیدیۆیدا کە هی تەمەنی ئەو نەبێت، بەڵام کە گۆڤارێکی منداڵان بڵاودەکرێتەوە ئەوا سەرجەم بابەت و نوسینەکانی تایبەت بۆ منداڵان نوسراون.

هەر خوێندن و خوێندنەوە کە تەواوکەری یەکترن، شاعیر لە شیعرێکی تردا بەناوی (دەخوێنین) دەڵێت:

منداڵی گوند و شارین
هەردەم ژیر و هۆشیارین
خاوەنی هزرو هەستین
لە خوێندندا ناوەستین
دەمانەوێ بە خوێندن
نەزانی دەربێ لەبن
دەخوێنین تا سەرکەوتن
تا دەبینین پێشکەوتن

هەتا خوێندن و فێربوون لەشار و گوند وەك یەك گەشەنەکات ئەوا وڵات پێشناکەوێت، خوێندن دەبێت وەك یەك بۆ هەموو منداڵان دەستەبەر بکرێت، بەڵام ئەم وەکیەکیە لە کوردستان تەواو لاسەنگەو دەسەڵاتی کوردی لەدوای روخاندنی بەعس لە ساڵی 2003وە، بەتەواوی کەوتە جیاکردنەوەی دوو جۆر فێربوون و پەروەردە لەکوردستاندا، جۆرێکیان ئەهلی و راقیەو فێرکردن تیایدا مسۆگەرەو هاوشانی وڵاتە پێشکەوتووەکان دەڕوات لە هەموو روویەکەوە هەر لە بینای خوێندن و پێداویستیەکانییەوە تاوەکو هێنانی مامۆستای جۆراو جۆر و درێژی ماوەی دەوام لە هەشتی بەیانیەوە تاوەکو عەسر، جۆرەکەی تریان حکومیەو ئەمەشیان دوو جۆرە، جۆری یەکەمیان پەروەردەو خوێندنی شارەکان و دووەمیان هی لادێکان و شوێنە دوورەکانە، ئەگەرچی هەردوو جۆرە حکومیەکە رۆژ بەرۆژ بەرەو پاشەکشێ دەڕوات، بەڵام هی شارەکان باشترە لە لادێکان، چونکە لە شاردا مامۆستای بەئەزموون زیاتر کۆدەبێتەوە.

کەواتە با لەرووی کوالێتیەوە خوێندنی حکومی پاشەکشێی کردبێت، بەڵام ئەمە ئەوە ناهێنێ کە وازی لێبهێنرێ، وەك شاعیر لە شیعرەکەدا جەخت لەسەر خوێندن دەکاتەوە بۆ ئەوەی هیچ نەبێ، کە ئەو منداڵە گەورە بوو درك بەو نایەکسانییە بکات کە لەپەروەردەو فێرکردندا هەیە و هەوڵی گۆڕینی واقیع بدات، رەنگە هەبن ئەم هەوڵی گۆڕینە بەخەیاڵ و یۆتۆپیا دابنێن، بەڵام خەیاڵ نیە، چونکە ئەگەر منداڵێك سەرجەم قۆناغەکانی خوێندنی نەبڕیبێ ئەوا لە گەورەییدا درك

بەو جیاوازییە ناکات، بەداخەوە هەندێ لە خێزانەکانی کۆمەڵگەی کوردی بەتایبەت لە لادێکان بەهۆی بژێوی ژیانەوە مناڵ دوای چەند ساڵێك خوێندن ئیتر دەریان دەهێنن و لایان وایە مناڵ پێنج شەش ساڵ خوێندنی بەسەو فێری نوسین و خوێندنەوە بووەو دوو کەڕەت دوو دەکاتە چوار و دەزانێ لەکاسبیدا حساب بکات و پارە کۆ بکاتەوە، بەڵام ئەم بیرکردنەوەیە هەتا بڕێی کورتە و خوێندن شتێکە کۆتایی نایەت و بەردەوام بوون لەسەر هۆشیاری زیاد دەکات و وازهێنان لێی وەستان دروستدەکات.

سەرچاوەکان:

1ـ گوڵی ئاوات، بەشێك لە شیعرەکانی رۆستەم خامۆش، چاپی ساڵی 2019 هەولێر

2ـ سایتی شارپرێس

3ـ فەیسبووکی شاعیر رۆستەم خامۆش